

Дослідження освітньо-виховних систем у педагогічній науці ХХ століття // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред.. проф.. О.А.Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім.. І.Франка, 2014. – 444 с. – С.209-228

В.А. Ковальчук, к.пед.наук, доцент, докторант
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Проблема освітньо-виховних систем в педагогічній науці ХХ століття

Протягом останніх років відбувається переосмислення основної мети та завдань, які стоять перед навчальними закладами середньої освіти. Сучасне життя показує, що вже виникає необхідність переходу до нового ідеалу і, відповідно, мети – максимального розвитку здібностей людини, до саморегуляції й самоосвіти. Постійне оновлення знань, ускладнення способів одержання інформації вимагає формування інноваційного мислення, інноваційної діяльності сучасної людини. Ця вимога часу ставить завдання перед вчителями рівноцінно реалізовувати як освітню так і виховну й розвивальну функції педагогічного процесу. Тому, можна сказати, що в школі створюються одночасно дві системи – освітня і виховна. Але, зрозуміло, що педагогічний процес цілісний і логічно створити одну освітньо-виховну систему, функціонування якої забезпечить досягнення поставлених завдань.

Зміст поняття «освітньо-виховна система»

Загальнонаукове розуміння поняття «системи» розглядається як поєднання, устрій, утворення, сукупність якісно визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія [12, с.214]. У той же час науковцями уточнюється, що система – це певний об'єкт вивчення, якому притаманні цілісність або який розглядається як єдине ціле. Об'єкт може бути матеріальним (реальним), може бути мислительним (абстрактний), і може бути сукупним (матеріальні і абстрактні утворення) [4, с.69].

Інколи поняття системи ототожнюють із поняттям «множина» і визначають її сутність як множину пов'язаних між собою елементів довільної природи. Але, на нашу думку, поняття «система» дещо відрізняється за своїми характеристиками від поняття «множина». Система – це не просто набір незалежних елементів однакової природи, поєднаних певними характеристиками. Вона передбачає взаємозв'язок і взаємодії цих елементів, також може мати такі властивості, які не притаманні її окремим частинам.

У широкому контексті систему можна розглядати як:

1. Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь.
2. Форму організації, будову чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ).
3. Сукупність будь-яких елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням.
4. Сукупність принципів, які є основою певного вчення.
5. Будову, структуру, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [2, с.1126].

З огляду на зазначене вище хочемо уточнити, що є деякі об'єкти з окремими властивостями і відношеннями, які при цьому не утворюють систему, а інші властивості і відношення – можуть її утворювати. Так, наприклад, зібрані книги у шафі за розміром не утворюють систему, хоча і є у певній залежності, відношеннях, а створений із цих книг алфавітний або ж тематичний каталог вже може умовно виступати системним об'єктом. Тобто певні відношення, зв'язки носять системний характер.

Отже, система – це не просте поєднання окремих частин в єдине ціле, а цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, що складає особливу єдність, певний взаємозв'язок із середовищем; є елементом системи більш високого порядку, і нерідко окремі елементи самі можуть бути підсистемами по відношенню до загальної системи. Таким чином, можна зробити суттєвий

висновок, що системність об'єкту надає не стільки кількість елементів, а характер системоутворюючих зв'язків і відношень.

Узагальнюючи визначення поняття «система», на основі діалектичного розуміння зв'язків і відношень між елементами необхідно дотримуватися чітко встановлених рис, що характеризують ці відношення і зв'язки. Це можуть бути такі:

об'єктивність, тобто система повинна досліджуватися не як творіння розуму, а реально існуючий об'єкт оточуючої дійсності;

суттєвість, тобто системне представлення об'єкта є для нього суттєвим за умови існування зв'язків, відношень між його елементами;

різноманітність зв'язків і відношень, тобто необхідність існування різнорівневих, варіативних зв'язків і відношень, що забезпечуватимуть системний характер об'єкта;

взаємність зв'язків і відношень, яка забезпечить існування системи як єдиного цілого.

У загальній теорії систем (Л. фон Берталанфі, І. В. Блауберг, В. М. Садовський, Є. Г. Юдін та ін.) визначають різні системи, в тому числі і соціальні. Будь-яка соціальна система складає собою комплекс компонентів матеріального й ідеального, об'єктивного і суб'єктивного, емоціонального і раціонального характеру. Кожній соціальній системі притаманні норми, які регулюють її цілісність, функціонування, розвиток. Систему навчального закладу (школи) можна представити як різновидність соціальної системи. Відповідно до цього підходу характерні для соціальної системи ознаки будуть властиві й освітньо-виховній системі навчального закладу.

На сьогодні в кожному навчальному загальноосвітньому закладі можна виділити різні системи і підсистеми. Це може бути виховна система, методична система, система роботи з батьками, система роботи із обдарованими школярами та ін.

Поряд з поняттям системи існує поняття «комплекс». Комплекс (від лат. *complexus*— зв'язок, поєднання) у найширшому розумінні – певне

поєднання окремих процесів, властивостей, частин, систем в єдине ціле. У Великому українському тлумачному словнику комплекс визначається як певний набір предметів, які становлять щось ціле або мають однакове призначення [2, с.445].

Педагогічна система найбільш часто вживане словосполучення, яке використовується в педагогічній науці і практиці. Найчастіше це поняття персоніфікується і використовується для характеристики значної наукової та практичної діяльності великих педагогів (наприклад, педагогічна система Я. А. Коменського, К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, Дж. Дьюї, Р. Штайнера, М. Монтессорі і т.д.). Це ж поняття застосовується для позначення і характеристики вертикального зрізу педагогічної діяльності у залежності від досліджуваного рівня освіти (педагогічна система загальноосвітньої, професійно-технічної, вищої школи, освіти дорослих і т.д.). Поняття "педагогічна система", перш за все, для загальної характеристики і критеріальної, теоретичної оцінки інтегративно розуміється як навчально-виховна, науково-педагогічна (дослідницька) та управлінська діяльність у відповідних соціальних умовах. Наведемо приклади визначень «педагогічна система».

Педагогічна система – це множина взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, які підпорядковані цілям виховання, освіти і навчання підростаючого покоління і дорослих людей [7, с.10]. При цьому структурними компонентами є сукупність основних базових характеристик педагогічної системи, як відрізняють її від інших (не педагогічних систем). А функціональними компонентами є базові зв'язки основних структурних компонентів, що виникають в процесі діяльності керівників, педагогів.

Педагогічна система – це колективна (організована) діяльність, що має нормативні, творчі або інноваційні риси, та учасники якої є цілеспрямованими суб'єктами, тобто перебувають у цілеспрямованому стані й співпродукують досягнення спільної мети, при цьому стан окремих цілеспрямованих суб'єктів можна визначити як прагнення ідеалу [5, с.94].

Педагогічна система, за визначенням С. М. Вишнякової, це організована сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів (технологія), необхідних для створення цілеспрямованої і зумисної педагогічної взаємодії з метою формування особистості із заданими якостями [3].

При всьому різноманітті дефініцій зміст, що розкриває поняття "педагогічна система", цілком відповідає вимогам, що ставляться до будь-якої складної системи, оскільки вона фактично являє собою впорядковану сукупність взаємопов'язаних компонентів (цілей, змісту, методів, засобів і організаційних форм навчання, виховання та розвитку учнів), що характеризують в найбільш загальному, інваріантному (для різних підсистем освіти) вигляді всі складові власне педагогічної діяльності в даних соціальних умовах. Поняття «педагогічна система» і поняття «освітньо-виховна система» співвідносяться як загальне поняття і його різновид. Освітньо-виховна система є прикладом реалізації педагогічної системи в реальних умовах конкретного педагогічного закладу. Це відноситься і до поняття «виховна система».

Основні етапи дослідження проблеми освітньо-виховних систем в XX столітті

Дослідження проблеми освітньо-виховних систем в протязі XX століття здійснювалося нерівномірно. Умовно можна виділити етапи, в період яких активно проводилися наукові пошуки в цьому напрямку, впроваджувалися авторські ідеї. Це такі: 20-ті роки – середина 30-тих років, 70-80-ті роки, початок XXI століття.

В 20-ті роки XX століття проблема вивчення освітньо-виховної системи школи постала особливо гостро. Однак, саме поняття «освітньо-виховна система» не виділялося. Велися дослідження «педагогіки середовища» (С. Т. Шацький), «суспільного середовища дитини» (П. П. Блонський), «відношення з оточуючим середовищем» (А. С. Макаренко). На основі практичних розробок видатних педагогів

формувалася теорія освітньо-виховних систем. Безпосередньо в процесі організації діяльності учнів визначалася ефективність і необхідність основних принципів роботи, зміст і методика педагогічного впливу, вимоги до організації навчально-виховного процесу. Зауважимо, що в цей час поряд із школами, як основними закладами освіти підростаючого покоління, виникають навчальні заклади різного типу. Їх поява зумовлена складною соціально-політичною ситуацією в країні.

Значним внеском у розвиток теорії і практики проблеми освітньо-виховних систем у вітчизняній педагогіці можна назвати діяльність Шацького С.Т.[13]. Він створив унікальну освітньо-виховну систему в дитячій літній колонії «Бадьоре життя». Основна ідея, яка була реалізована в процесі її створення, це – гармонійне поєднання двох напрямків різносторонньої діяльності: фізичної праці і розумового та соціального розвитку. Педагог вважав, що ті чи інші зміни якості, ефективності і результативності однієї сторони викликали відповідно зміни в іншій. Так учні залучалися до різних видів фізичної праці: приготування їжі, самообслуговування, покращення благоустрою, робота на городі, в полі, на тваринницькому дворі, на сільхозмашинах та обов’язково брали участь у постановці спектаклів, хоровому співі, грі на музичних інструментах. Схематично цю ідею можна представити так:

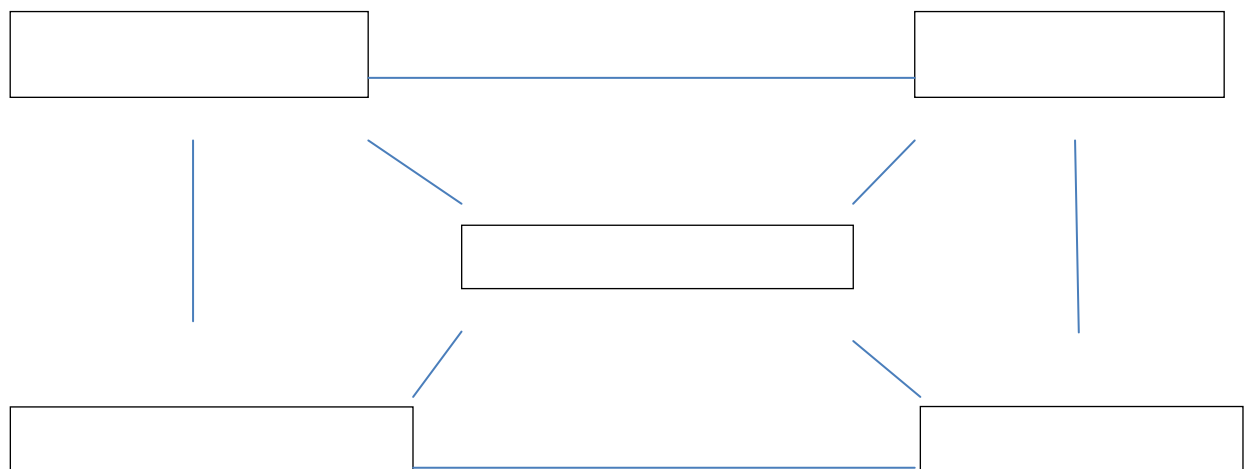

Рис.1. Схема організації життя дитячого колективу в трудовій колонії «Бадьоре життя».

Відвідування дитячих клубів, робота в майстернях, участь в різноманітних заняттях для багатьох підлітків було початком їх життєвого шляху, який визначав у майбутньому їх місце в суспільстві, сприяв самовизначенню.

Варто відмітити, що в районі діяльності трудової колонії створювалися ряд навчальних закладів – початкові і допоміжні школи, дитячі садки, майстерні, бібліотеки для дітей і дорослих, курси для дорослих, народний дім – їх діяльність спрямовувалася на створення виховую чого середовища, яке б сприяло підготовці дитини до майбутнього дорослого життя, суспільно-корисної діяльності, кар'єри. Важливими принципами роботи педагогічного колективу з дітьми були вивчення місцевих умов, самодіяльність, спільна організована діяльність дітей і дорослих, принцип активності і розвитку творчих здібностей.

Відповідно для роботи в цих умовах було організовано курси по підготовці вчителів в Народному університеті Шанявського. Основними формами і методами підготовки були різні способи вивчення дітей, аналіз власного досвіду, самостійна науково-дослідна робота, створення методичних матеріалів. Успішна робота в цьому напрямку сприяла розширенню діяльності навчальних закладів, де реалізовувалися ці ідеї. Так С.Т. Шацький у своїй доповіді «Белкинскиймежуездныйопытныйучастокповышенногоземского хазяйства с рядом мероприятий и учрежденийпросветительногохарактера» наголошував на необхідності створення системи дослідних просвітницьких закладів для дітей і дорослих. С.Т. Шацький писав: « ми тісно пов'язали педагогічну практику з її аналізом, ми створили методи вивчення матеріалів, над якими працюють діти, встановили погляд на педагогічну працю, як на організацію дитячого життя і на курси, як на організацію колективу дорослих, працюючих над загальними питаннями, і зібрали цінний матеріал по новому методу підготовки педагогів в процесі практичної роботи». Для прикладу такої системи роботи наведемо структуру Калузького відділення – 15 шкіл І

ступеня, 2 школи II ступеня, 1 школа-колонія «Бадьоре життя», 4 дитячих садків, 1 позашкільний заклад для дорослих і відповідні курси перепідготовки і підвищення кваліфікації вчителів. Педагог зазначав, що початки творчої сили існують майже у всіх і в малих і у дорослих – треба лише створити для виявлення її необхідні умови... до створення яких і зводилася описана робота [13, с.449].

Особливо важливого значення в організації навчально-виховного процесу, системи роботи школи надавав А.С. Макаренко. Він виділяв головним завданням педагога в процесі соціалізації підростаючого покоління — врахування системи діючих соціальних факторів і забезпечення педагогічно доцільної організації відношень у взаємодії вихованця з середовищем. Він визначав школу як важливий соціалізуючий чинник розвитку дитини, який повинен узгоджуватись з іншими, як могутній засіб виховання. Він вважав, що метою роботи педагогів повинна бути «програма людської особи, програма людського характеру ... прояву зовнішньої і внутрішньої переконаності ... знання ... вся картина людської особи» [6, с.150]. Тобто він наголошував на необхідності створення загальної «стандартної» програми виховання й навчання учня та обов'язково індивідуальних коректив до неї. Серед проблем пов'язаних із визначенням ефективності виховної роботи А.С.Макаренко вбачав у правильному підході до організації діяльності первинного і загальношкільного колективу. Знання про розроблені педагогом закони життя колективу, його стиль, тон, етапи розвитку є тим методологічним підґрунтям на якому будується робота по створенню освітньо-виховного середовища школи. Аналіз педагогічного досвіду видатних педагогів засвідчує, що проблема розробки й формування освітньо-виховного середовища школи - це складний процес комплексної взаємодії педагогів, батьків, школярів, громадськості.

Ці важливі висновки, зроблені на практичному досвіді, є основою для розуміння чому педагогічні колективи сучасних шкіл обов'язковим компонентом створення орієнтирів освітньо-виховної системи визначають

модель випускника, в якому органічно поєднуються і загально стандартні й індивідуальні складові.

Одним із послідовників А.С.Макаренка був О.А.Захаренко, директор Сахнівської школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Він сформував авторську школу, яка стала об'єктом вивчення і для вчених і для педагогів-практиків. Створення шкільного народного музею, планетарію, обсерваторії, оранжереї, Палацу здоров'я з басейном, об'єднаної виробничі майстерні, теплиці, будівництво «Криниці Совісті», Музей миру і дружби народів – вагомі результати творчої діяльності учнів, вчителів, батьків, громади села під керівництвом невтомного директора школи Олександра Антоновича Захаренка. Крім реальних, видимих результатів в Сахнівській школі мав місце і непомітний, невидимий процес – формування дитячих душ, становлення характерів, волі, життєтворчості кожного школяра.

Яскравим прикладом створення унікальної освітньо-виховної системи загальноосвітньої школи можна вважати Павлівську середню школу, натхненником і організатором якої багато років був видатний вітчизняний педагог В. О. Сухомлинський. Він вважав, що школа повинна бути вагомим осередком культури, в якій панують чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книги і культ рідного слова, а основним предметом повинно бути людинознавство. Василь Олександрович був переконаний, що дати знання – це лише один бік розумового виховання, і його не можна розглядати без формування, розвитку розумових сил дитини, без розвитку творчого мислення, моральної культури, емоційно-вольової сфери. Великий педагог на практиці застосовував оригінальні методи, прийоми та форми навчання і виховання школярів, спрямованих на розвиток творчих, розумових і фізичних здібностей кожного школяра. Серед них – уроки мислення, створення атмосфери постійної творчості, новий підхід до домашніх завдань, розумна роль оцінки, діяльність психолого-педагогічних семінарів тощо.

Розвиток системної методології сприяв виникненню в період 70-80-тих років ХХ століття різних концепцій і теорій систем у вітчизняній педагогіці. Їх розробниками були вчені різних наукових шкіл, які сформувалися на основі роботи окремих кафедр, лабораторій, інститутів, і були результатом невтомної праці різних колективів дослідників.

Зупинимось на характеристиці тих, які узагальнено розкривають різні сторони і особливості педагогічної системи, різновидом якої є освітньо-виховна система. Для зручності характеризуватимемо приклади за прізвищами керівників наукових шкіл.

Теорія педагогічних систем Кузьміної Н. В.

Педагогічну систему Кузьміна Н. В. визначає як множину взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, навчання та освіти підростаючого покоління і дорослих людей [7,с.10]. Вона виділила основні базові характеристики педагогічної системи, які характеризують її виникнення, функціонування, занепад, і виокремлюють її із множини не педагогічних систем. До таких характеристик науковці відносять такі, які пояснюють виникнення і створення педагогічної системи там і тоді, коли:

- ✓ виникає усвідомлена необхідність суспільства у вихованні, навчанні і підготовці певних категорій (дітей, підлітків, дорослих);
- ✓ накопичена необхідна інформація, яка потребує засвоєння суб'єктами навчання і виховання;
- ✓ розроблені способи досягнення поставлених цілей (засоби, форми і методи педагогічного впливу і комунікації);
- ✓ наявність необхідного контингенту людей, які потребують необхідності в підготовці, освіті, навчанні і вихованні;
- ✓ наявність спеціально підготовлених педагогів, які володіють необхідними знаннями, професійними вміннями, засобами комунікації для роботи в такого виду педагогічних системах [7, с.11-12].]

Основними структурними компонентами педагогічної системи Н. В. Кузьміна виділяє: мету, педагогів, учнів, навчальну інформацію, засоби педагогічної комунікації, і функціональними: організаторський, гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний компоненти.

Розроблена концепція є цілісною і продуктивною, так як вона комплексно пояснює термінологічну базу, сутнісні характеристики педагогічної системи, засоби і методи наукових розробок, обґрунтовуються результати досліджень і прогнозується подальший напрямок розвитку наукового пошуку із означеної проблеми.

Теорія виховних систем Новікової Л. І.

В становленні концепції виховних систем умовно виділяють два етапи. Перший (до 70-тих років XX століття) характеризується нагромадженням емпіричного досвіду на основі інтуїтивно-практичної розробки різноманітних виховних систем, виділенням основних характеристик, ознак, особливостей функціонування. Другий етап (70-90-ті роки XX століття) відзначається удосконаленням теоретичних положень, спрямованих на розробку принципів і закономірностей виховної системи з використанням технологій моделювання.

В цій концепції школа (навчальний заклад) розглядається як цілісний живий організм, в якому все взаємопов'язане, як феномен педагогічної реальності. Виховна система є органічною складовою педагогічної системи школи. Вона включає цілі, для яких вона створюється; спільна діяльність вихователів та вихованців, спрямована на реалізацію цих цілей; самих людей як суб'єктів діяльності; виховуючи середовище; ціннісні орієнтації і моральні орієнтири, які визначають духовну єдність і характер поведінки [10, с.171-172]. Кожній соціальній системі притаманні норми, спрямовані на її збереження, розвиток, активізацію, функціонування і удосконалення.

Науковцями була розроблена і визначена її структура, закономірності створення, функціонування і розвитку, оцінка ефективності і результативності. Важливим положенням у дослідженні виховних систем є

визначення ефективного механізму особистісного розвитку дітей і дорослих – виховуючий простір. Л. І. Новікова розглядала простір як середовище, механізмом організації якого є педагогічний вплив, спільна творча діяльність дорослих і дітей. Виховна система – явище багаторівневе. Це може бути виховна система окремого навчально-виховного закладу, мікрорайону, села, міста, регіону.

У виділенні саме виховної системи навчального закладу (школи) свідомо робиться акцент на особливостях організації виховання, його специфіку, особливості. Поняття «освітньо-виховна система» є ширшим і відображає особливості цілісності і процесу навчання, і процесу виховання. На думку Л. І. Новікової, зміст поняття «виховна система» може бути різним залежно від того, що розуміється під поняттям «виховання» і в чому полягає головне завдання навчального закладу [9, с.62]. Відповідно того, яку функцію формування особистості учня навчальний заклад визначає пріоритетною – такий характер системи (освітньої чи виховної) буде. Л. І. Новікова й її послідовники визначали саме поняття «виховної системи» керуючись таким підходом у визначенні функцій навчального закладу (школи). Вони визначали що в сучасних умовах (90-ті роки ХХ ст.) важливою функцією навчального закладу – виховання особистості, а освіта – як одна із сфер життєдіяльності учнів (головна), одна із умов реалізації цієї функції (основна). Методологічною основою такої позиції науковців є підхід Х. Й. Лійметса у розумінні процесу виховання, а саме: виховання – це цілеспрямоване управління процесом розвитку особистості. Тоді логіка, за якою створюється виховна система полягає: її об'єкт – цілісна особистість, що включає блоки цілей, сукупного суб'єкта діяльності, сукупності відношень, виховуючого середовища, управління. Цілі визначають її образ, контури, а через блок діяльності і спілкування забезпечується досягнення цілей.

Сучасний стан розробленості проблеми освітньо-виховних систем

В останні десятиліття теорія виховних систем поглиблюється й розширюється дослідженнями, які здійснюються в науковому полі різних дотичних гуманітарних наук. Виховну систему як об'єкт управління охарактеризував В. Караковський. Особливості становлення й функціонування виховних просторів розкриті в дослідженнях І. Демакової, О. Сидоркіна. Процес соціалізації особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи вивчали Т. Алексеєнко, В. Болгаріна, І. Зверева, Г. Лактіонова. Роль і місце класного колективу у виховній системі розглядали Н. Селіванова, З. Шиліна та ін. Проблеми взаємодії особистості та середовища досліджували В. Бочарова, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Мудрик, Н. Ничкало, В. Оржеховська, В. Постовий, А. Сиротенко, К. Чорна та ін.

Перспективними напрямками розвитку концепції виховних систем на сучасному етапі є: обґрунтування сутності гуманістичних і авторитарних систем, виявлення специфіки виховних систем навчальних закладів різного типу і статусу; розробка технології моделювання виховних систем, визначення основних характеристик становлення і розвитку виховних систем, розробка критеріїв їх ефективності, розробка діагностики результативності функціонування виховних систем.

Розвиваючи погляди російських учених у дослідженні теорії виховних систем, ми визначаємо систему навчального закладу не як виховну систему, а більш ширше, враховуючи цілісність педагогічного процесу, особливості взаємодії суб'єктів, їх діяльність, спрямовану на вирішення основних навчально-виховних завдань, досягнення основної мети – всестороннього і гармонійного розвитку особистості. Варто також зазначити, що сучасне життя показує, що змінюється ідеал нової людини ХХІ століття, людини трансінформаційного суспільства і, відповідно, змінюється мета виховання такої особистості – є не тільки всесторонній і гармонійний розвиток особистості, але й максимальний розвиток здібностей людини, спрямування її до саморегуляції і самоосвіти.

З огляду на те, що система навчально-виховного закладу (школи) складається з наступних взаємопов'язаних компонентів: цілей навчально-виховної та розвиваючої діяльності; змісту цієї діяльності (фіксованої в навчальних планах, програмах, підручниках, навчальних посібниках, комп'ютерних навчальних програмах, інформаційних, телекомунікаційних засобах); методів навчання, виховання та розвитку учнів (процесуально розуміється технології освітньої діяльності); засобів, що використовуються в педагогічному процесі; організаційних форм, в яких освітня діяльність реалізується з тим чи іншим ефектом ми визначаємо освітньо-виховну систему закладу як відкриту, самоорганізуючу, динамічну систему.

Отже, освітньо-виховна система школи – це цілісне утворення, яке організується в процесі інтеграції основних компонентів освіти і виховання (мета, суб'єкти, їхня діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного, розвивального та виховуючого середовища загальноосвітнього закладу. Освітньо-виховна система зорієнтована на конкретні умови, враховує інтереси і потреби реальних дітей і дорослих, тому вона не може бути ідентичною у різних регіонах, навіть у двох сусідніх навчальних закладах.

На основі підходів (системного, структурно-функціонального і синергетичного) ми розглядаємо освітню установу як цілісний сукупний суб'єкт освіти і виховання. Освітньо-виховна система характеризує власне педагогічний аспект функціонування навчального закладу відповідного рівня і профілю.

У сучасній вітчизняній педагогічній літературі проблемі структури освітньо-виховної системи приділяється мало уваги. В основному її виділяють по аналогії через структуру виховної системи (О. С. Березюк, Г.І.Сорока, В.А.Семиченко та ін.).

Однак є дещо інше бачення структури освітньо-виховної системи. Так, деякі вітчизняні науковці виділяють такий морфологічний склад поняття освітньо-виховна система:

- суб'єкти навчання і виховання;
- навчальні заклади;
- керування освітою;
- освітня наука;
- методологія освіти;
- стандарти освіти;
- освітні технології [11, с.106-107].

Такий підхід до визначення структури освітньо-виховної системи, на нашу думку, пояснює сутність цього явища на рівні загальнодержавного функціонування (сутність та особливості освітньо-виховної системи конкретної держави) або культурологічного. Так, наприклад, національну освітньо-виховну систему О. С. Березюк розглядає як історично зумовлену й створену самим народом систему ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної та духовної культури нації [1, с.426-433]

Отже, на нашу думку, освітньо-виховна система школи може включати такі структурні компоненти:

- індивідуально-груповий компонент (педагоги, учні, батьки, дорослі, що приймають участь у діяльності навчального закладу);
- ціннісно-орієнтаційний компонент (цілі, цінності, принципи діяльності, перспективи);
- функціонально-діяльнісний компонент (форми і методи роботи, спілкування, функції, керування);
- комунікативний компонент (відносини, внутрішні і зовнішні зв'язки);

- діагностико-результативний компонент (критерії ефективності, оцінка і аналіз функціонування).

Прикладом розробки методологічного підходу до створення різних освітньо-виховних систем є концепція життєтворчості, яка була створена в результаті пошуку ефективних моделей так званої Школи життя. Автори зазначили, що ідеї педагогіки життя, життєтворчості на порозі XXI століття є предметом не тільки наукової рефлексії, а й педагогічної практики. „Гуманне педагогічне мислення запалило іскру для народження нових педагогічних систем, в епіцентрі яких – дитина, з її болями, проблемами, сумнівами” [8, с.19].

У останнє десятиліття ця проблема знайшла відображення в основних стратегічних завданнях науковців, практиків, і державних структур із залученням громадськості та органів місцевого самоврядування. Так, зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2007 №1071 (1071-2007-п) було затверджено Концепцію державної цільової соціальної програми «Школа майбутнього» на 2007-2010 рр. Мета якої: розроблення варіативних й альтернативних моделей освітнього середовища, що враховуватимуть інноваційний характер освіти й будуть відповідати запитам особистості, потребам соціально орієнтованої ринкової економіки, потребам інтеграції національної системи освіти в європейський і світовий освітні простори; створення в Автономній Республіці Крим, Донецькій, Кіровоградській, Тернопільській, Херсонській областях та в місті Києві сучасних за технологічним рівнем, навчально-методичним та інформаційним забезпеченням, кадровим потенціалом загальноосвітніх навчальних закладів як осередків інноваційних освітніх територій. Розроблення та апробація демократично спрямованих механізмів управління, оптимізації, прогнозування освітніх процесів; перехід від фінансування до економіки освіти [14, с.11-17].

Варто зазначити, що аналіз та оцінка педагогічних моделей може здійснюватися як на теоретичному так і на практичному рівні, який

передбачає виділення в педагогічному досвіді провідної (концептуальної) ідеї.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що дослідження проблеми організації і функціонування різних освітньо-виховних систем загальноосвітніх закладів особливо активно відбувалося в ХХ столітті і являє собою синтез ідей філософської, соціологічної та психолого-педагогічних наук, які об'єднані цілями і задачами професійної освіти. Важливим напрямком у подальшому розвитку освітньо-виховних систем є дослідження професійної підготовки педагогічних працівників до роботи в умовах їх різноманітності, варіативності.

Література

1. Березюк О. С. Науково-практична спрямованість етнокультурологічної підготовки майбутнього вчителя в умовах Поліського регіону // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. Наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 692 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред.. В.Т.Бусел. - К. : ВТФ «Перун», Ірпінь, 2001. – 1440 с.
3. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – М. : НМЦ СПО, 1999.
4. Гаазе-Рапопорт М. Г. Кибернетика и теория систем // Системные исследования. Ежегодник 1973. – М.: Мысль, 1973., с.63-75.
5. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем : дис.. ... докт. пед.. наук : 13.00.01 / Вікторія Вікторівна Докучаєва. – Луганськ, 2007.
6. Макаренко А.С. Методика виховної роботи / А.С.Макаренко. – К.: Рад. шк., 1990. – 366 с.

7. Методы системного педагогического исследования / Под ред. Н. В. Кузьминой. – Л., 1980. – 180 с.

8. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін. – К., 1997.

9. Новикова Л. И. Воспитательная система: исходные позиции / Л. И. Новикова // Советская педагогика / Воспитательная система школы: варианты развития. – 1991. - №11. – С.61-64.

10. Новикова Л.И. Педагогика воспитания: Избранные педагогические труды / Под ред. Н.Л. Селивановой, А.В. Мудрика. Сост. Е.И. Соколова. – М., 2009. – 349 с.

11. Педагогіка вищої школи / [В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волощук та ін]; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенка, В.І. Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.

12. Український радянський енциклопедичний словник: в 3-х т. / Редкол.: ... А.В. Кудрицький (відп. ред.) та ін.. – 2-е вид. – К.: Голов. ред. УРЕ. 1987. – 736 с., т.3.

13. Шацкий С.Т. Педагогические сочинения в 4-х томах / под ред. И.А. Каирова, Л.Н. Скаткина, М.Н. Скаткина, В.Н. Шацкой. Изд-во АПН РСФСР, М.: 1962. – Т.1. Сост. Г.Ф. Морозова

14. Школа майбутнього / упор. Н. Л. Мурашко. – К.: Шк. світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).